

ŠVIETIMO REFORMA IR BENDROJO LAVINIMO MOKYKLA

Lietuvos pedagoginės bendruomenės narių požiūrio į švietimo reformą raida

Rimantas Želvys

Vilniaus universitetas

Striaipsnyje nagrinėjamas švietimo vadybos dalykas ir raida, pateikiamas vadybos apibrėžimas, apibūdinamas ryšys su giminingomis sąvokomis, švietimo vadybos santykis su bendrąja vadyba. Išsamiau aptariamios keturios pagrindinės vadybos funkcijos: planavimas, organizavimas, vadovavimas ir kontrolė.

Vertinant Lietuvos švietimo reformos eigą, labai svarbu žinoti pagrindinių švietimo reformos vykdytojų – mokytojų ir ugdymo įstaigų vadovų – nuomonę apie vykstančius švietimo pokyčius. Tam, kad nuomonių apklausaneliktų tiktai „momentine nuotrauka“, fiksuojančia tiriamųjų požiūrį vien tam tikru reformos etapu, svarbu tokius tyrimus atlikti periodiškai. Vadovaujantis šia nuostata, 1999 metais buvo iš dalies pakartota 1996 metų nuomonių apklausa, skirta vertinti Lietuvos švietimo reformą. Tai leido palyginti abiejų tyrimų rezultatus ir išsiaiškinti per trejus metus įvykusią požiūrių raidą.

Tyrimo tikslas – pedagoginės bendruomenės narių požiūrio į švietimo reformą 1996 metais ir 1999 metais palyginimas.

Tyrimo objektas – Lietuvos pedagoginės bendruomenės nariai – mokytojai ir mokyklų vadovai.

Tyrimo metodas – anketinė nuomonių apklausa.

1996 m. balandžio–gegužės mėnesiais buvo atlikta Lietuvos švietimo vadovų nuomonių apklausa. Mūsų parengta, tarpininkaujant Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, nuomonių anketa, buvo išsiųsta visiems Lietuvos apskričių ir savivaldybių švietimo padalinių, taip pat šalies bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų vadovams – iš viso 758 respondentams. Gautos 594 užpildytos anketos, t. y. 78 procentai visų pateiktų anketų. Šio tyrimo rezultatai jau skelbti mokslinėse publikacijose [1; 2].

1999 m. vasarį Atviros Lietuvos fondo užsakytu Socialinės informacijos centru atliko mokytojų nuomonių apklausą. Į tyrimo metu interviuotojų naudotą anketą buvo įtraukta dalis mūsų per 1996 metų apklausą pateiktų klausimų. Apklausti dviejų miestų – Vilniaus ir Šiaulių –

mokytojai, turintys ne ilgesnį kaip penkerių metų darbo stažą. Atrankai buvo taikoma atsitiktinės kvotinės atrankos metodika. Atranka buvo sudaryta remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos pateikta pedagogų skaičiaus skirtingose Lietuvos vietovėse ir mokyklose statistika. Apklausa atlikta 35 bendrojo lavinimo mokyklose.

Iš viso apklausta 213 pedagogų – 121 Vilniuje ir 92 Šiauliuose. Dalyvauti apklausoje atsiskakė 8 žmonės, t. y. gauti atsakymai iš 96 procentų tyrimui atrinktų respondentų. Šio tyrimo rezultatai iki šiol publikuoti nebuvo.

Pateikiame abiejų apklausų rezultatus ir trumpą jų interpretaciją.

Švietimo reforma pradėta įgyvendinti 1990 metais. Kokia, Jūsų manymu, buvo reformos pradžia?

	<i>Labai sėkminga</i>	<i>Sėkminga</i>	<i>Vidutiniška</i>	<i>Nesėkminga</i>	<i>Labai nesėkminga</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	1,7 proc.	22,9 proc.	64,6 proc.	10,4 proc.	0,2 proc.	0,2 proc.
1999 m.	0	9,9 proc.	75,1 proc.	10,8 proc.	0,9 proc.	3,3 proc.

Tiek 1996 metais apklaustų vadovų, tiek 1999 metais interviu dalyvavusių mokytojų dauguma linkę reformos pradžia vertinti kaip vidutinišką. Kiek didesnis procentas 1996 metų respondentų manė reformos pradžia buvus sėkminga. Gauti

rezultatai patvirtina mokslinėje literatūroje [3] išsakomą teiginį, kad švietimo vadovai palankiau nei mokytojai vertina švietimo strategų inicijuojamas reformas. Kita vertus, nepalankių vertinimų procentas abiem atvejais buvo labai panašus.

Kaip vertinate šią dieną Lietuvos švietimo padėtį?

	<i>Labai gerai</i>	<i>Gerai</i>	<i>Patenkinamai</i>	<i>Blogai</i>	<i>Labai blogai</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	0	6,1 proc.	66,2 proc.	23,9 proc.	3,4 proc.	0,5 proc.
1999 m.	0	10,3 proc.	68,1 proc.	19,7 proc.	1,4 proc.	0,5 proc.

Abiejų tyrimų metu respondentai Lietuvos švietimo padėtį vertino panašiai. Maždaug dviejų trečdalių nuomone, Lietuvos švietimo situacija yra patenkinama. Tik šiek tiek daugiau nei dvidešimt nuošimčių tiriamųjų ir

1996 metais, ir 1999 metais švietimo padėtį vertino neigiamai. Kiek palankesni buvo 1999 metais apklaustų respondentų švietimo situacijos vertinimai, tačiau gautas skirtumas nėra didelis.

Kaip žiūrite į Lietuvos švietimo ateitį?

	<i>Labai optimistiškai</i>	<i>Optimistiškai</i>	<i>Neutraliai</i>	<i>Pesimistiškai</i>	<i>Labai pesimistiškai</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	0,5 proc.	68 proc.	12,8 proc.	17 proc.	1,3 proc.	0,3 proc.
1999 m.	1,9 proc.	55,9 proc.	27,7 proc.	13,1 proc.	0,5 proc.	0,9 proc.

Ir 1996 metais, ir 1999 metais dauguma apklaustųjų išreiškė optimistinį požiūrį į Lietuvos švietimo ateitį. Tiesa, 1999 metais opti-

mistų procentas buvo kiek mažesnis. Kita vertus, šiek tiek mažiau respondentų išreiškė pesimistinį požiūrį. Neutraliai nusiteikusių res-

pondentų antrojo tyrimo metu buvo dvigubai daugiau negu pirmojo. Mūsų manymu, tai galima aiškinti dvejopai. Pirma, reformai vykstant, pamažu įsigali nuosaikesnis, labiau subalansuotas požiūris į Lietuvos švietimo ateitį: viena vertus, mažiau puoselėjamos perdėm

optimistinės viltys; kita vertus, mažiau puolama į pesimizmą. Antra, per pakartotinį tyrimą dalyvavę mokytojai kiek mažiau negu švietimo vadovai jaučiasi esą tiesiogiai įsitraukę į švietimo ateities kūrimo procesą, tad ir jų vertinimas neutralesnis.

Šiandienė švietimo sistema, palygti su tarybine, yra:

	<i>Daug geresnė</i>	<i>Geresnė</i>	<i>Tokia pati</i>	<i>Blogesnė</i>	<i>Daug blogesnė</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	4,9 proc.	72,7 proc.	13,1 proc.	7,4 proc.	0,8 proc.	1 proc.
1999 m.	4,7 proc.	61 proc.	21,1 proc.	10,3 proc.	0,9 proc.	2 proc.

Dauguma abiejose apklausose dalyvavusių tiriamųjų mano, jog dabartinė Lietuvos švietimo sistema yra geresnė už tarybinę. Tiesa, 1999 metais kiek daugiau tiriamųjų laikėsi priešingos nuomonės ir manė ją esant blogesnę už tarybinę, tačiau ir antrosios apklausos metu taip manė tik dešimtadalis apklaustųjų. 1999 metais daugiau respondentų, palyginti su 1996 metų tiriamaisiais,

neįžvelgė skirtumo tarp tarybinės ir dabartinės Lietuvos švietimo sistemos. Matyt, todėl, kad 1999 metais apklaustiems pedagogams, turintiems ne didesnę kaip penkerių metų darbo stažą, neteko dirbti tarybinėje švietimo sistemoje, tad jiems sunkiau sekėsi įžvelgti skirtumus, negu 1996 metais apklaustiems švietimo vadovams, neabejotinai turėjusiems darbo abiejose sistemose patirtį.

Kaip šiandien, Jūsų manymu, vyksta švietimo reforma?

	<i>„Iš viršaus“</i>	<i>Labiau „iš viršaus“, negu „iš apačios“</i>	<i>Vienodai „iš viršaus“ ir „iš apačios“</i>	<i>Labiau „iš apačios“ negu „iš viršaus“</i>	<i>„Iš apačios“</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	10,8 proc.	51,7 proc.	30 proc.	6,2 proc.	1 proc.	0,3 proc.
1999 m.	24,9 proc.	47,4 proc.	20,7 proc.	3,8 proc.	0	3,2 proc.

Abiejų tyrimų metu maždaug pusė tiriamųjų atsakė, jog reforma labiau vykdoma iš viršaus, negu iš apačios. Tiesa, 1999 metais, palyginti su 1996-aisiais, padaugėjo manančiųjų, kad reforma vyksta vien „iš viršaus“, ir sumažėjo teigiančių, kad ji vienodai vyksta ir „iš viršaus“, ir „iš apačios“. Tam galimi keli paaiškinimai. Pirma, 1999 metais apklausti mo-

kytojai mažiau negu švietimo vadovai jaučia dalyvaujantys reformos darbuose. Vadovai, priešingai, kiek dažniau pastebi, jog žemesnės švietimo grandys yra labiau įtraukiamos į kaitos procesą negu paprasti mokytojai. Antra, gali būti, jog 1999 metais, palyginti su 1996-aisiais, švietimo reforma buvo imta įgyvendinti labiau centralizuotai.

Švietimo reformos tempas, Jūsų manymu, yra:

	<i>Pernelyg spartus</i>	<i>Spartus</i>	<i>Vidutinis</i>	<i>Lėtas</i>	<i>Pernelyg lėtas</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	4 proc.	8,8 proc.	55,2 proc.	28,8 proc.	2,4 proc.	0,8 proc.
1999 m.	10,3 proc.	20,7 proc.	49,8 proc.	15,5 proc.	2,3 proc.	1,4 proc.

Tiek 1996 metais, tiek ir 1999 metais, maždaug pusės tiriamųjų nuomone, švietimo reforma vyksta vidutine sparta. Tiesa, daugiau negu du kartus pagausėjo respondentų, manančių, jog reformos tempas yra spartus ir net pernelyg

spartus. Atitinkamai sumažėjo tiriamųjų, kurių vertinimu reformos sparta yra lėta. Galima daryti prielaidą, jog 1999 metais, palyginti su 1996-aisiais, reforma kiek paspartėjo, ir tą pajuto dalis antrame tyrime dalyvavusių respondentų.

Švietimo reformos tikslai, Jūsų manymu, yra:

	<i>Pernelyg platus</i>	<i>Platus</i>	<i>Vidutinės apimties</i>	<i>Siauri</i>	<i>Pernelyg siauri</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	9,1 proc.	58,9 proc.	29,5 proc.	1,7 proc.	0	0,8 proc.
1999 m.	19,7 proc.	40,4 proc.	33,8 proc.	1,9 proc.	0	4,2 proc.

Abiejų tyrimų metu daugiau kaip šešiasdešimt nuošimčių respondentų reformos tikslus įvertino kaip plačius ar net pernelyg plačius. Beje, 1999 metais, palygintisu 1996-aisiais, dvigubai padaugėjo manančiųjų, jog užsibrėžti pernelyg platus tikslai. Tiriamųjų, manančių, jog reformos tikslai siauri, skaičius praktiškai nepasikeitė ir neviršijo dviejų procentų. Manytu-

me, tai gali būti susiję su pirmojo švietimo reformos etapo pabaiga 1997 metais ir paskelbta antrojo etapo pradžia. Prasidėjus antrajam švietimo reformos etapui, reformai keliamų tikslų spektras dar labiau išsiplėtė. Matyt, tai ir paskatinobeveik kas penktą 1999 metais apklaustą tiriamąjį manyti, jog švietimo reformos tikslai darosi pernelyg platus.

Savo asmeninį dalyvavimą švietimo reformoje vertinate kaip:

	<i>Labai aktyvų</i>	<i>Aktyvų</i>	<i>Vidutinio aktyvumo</i>	<i>Pasyvų</i>	<i>Labai pasyvų</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	1,3 proc.	31 proc.	64,5 proc.	3 proc.	0	0,2 proc.
1999 m.	0,5 proc.	5,2 proc.	54,5 proc.	37,1 proc.	1,9 proc.	0,8 proc.

Ir pirmojo, ir antrojo tyrimo metu daugiau kaip pusė respondentų savo asmeninį dalyvavimą reformoje įvertino kaip vidutinio aktyvumo. Tiesa, 1996 metais trečdalis tiriamųjų laikė save aktyviais švietimo reformos dalyviais, o 1999 metais daugiau kaip trečdalis priskyrė save prie pasyviųjų. To galimi keli paaiškinimai. Pirma, 1996 me-

tais buvo tirti švietimo vadovai, tad jų aktyvumas savaime turėtų būti didesnis, negu pirmuosius keletus metus mokykloje dirbančių mokytojų. Antra, gali būti, kad paspartėjus pokyčių tempui, o pačią reformą vykdant labiau centralizuotai, sumažėjo žemesniųjų švietimo grandžių atstovų galimybės aktyviau įsitraukti į reformos darbus.

Dabartinei švietimo reformos krypčiai Jūs:

	<i>Labai pritariate</i>	<i>Pritariate</i>	<i>Esate abejingas (-a)</i>	<i>Nepritariate</i>	<i>Labai nepritariate</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	3 proc.	86 proc.	4,4 proc.	6,4 proc.	0	0,2 proc.
1999 m.	0,5 proc.	60,1 proc.	24,9 proc.	11,7 proc.	1,4 proc.	1,4 proc.

Dauguma tiriamųjų ir 1996 metais, ir 1999 metais pritarė tuometinei švietimo reformos krypčiai. Kita vertus, pritariančiųjų procentas 1999 metais buvo beveik trečdaliu mažesnis; sykiu padidėjo abejingų ir nepritariančiųjų procentas. Tiesa, nepritariančiųjų skaičius liko nedidelis – maždaug dešimtadalis visų apklaustųjų. Tyrimo

rezultatams galėjo turėti įtakos tai, kad 1999 metais buvo apklausti mokytojai. Jų susidomėjimas ir įsitraukimas į švietimo reformą, minėjome, paprastai būna mažesnis negu švietimo vadovų. Tačiau negalima atmesti ir padidėjusios reformos centralizacijos beispertesnio jos tempo kaip vieno iš tokių rezultatą galėjusių lemti veiksnių.

Jūsų asmeninė padėtis reformai vykstant:

	<i>Labai pagerėjo</i>	<i>Pagerėjo</i>	<i>Nepasikeitė</i>	<i>Pablogėjo</i>	<i>Labai pablogėjo</i>	<i>Neatsakė</i>
1996 m.	0,7 proc.	51 proc.	32 proc.	14,6 proc.	1	0,7 proc.
1999 m.	0	20,7 proc.	67,1 proc.	8 proc.	0,5 proc.	3,7 proc.

Atsakant išį klausimą, išryškėjo didžiausi 1996 metais ir 1999 metais atliktų tyrimų skirtumai 1996 metais dauguma respondentų pažymėjo, jog asmeninė jų padėtis reformai vykstant pagerėjo, o 1999 metais daugiau kaip du trečdaliai teigė, kad ji nepasikeitė. Mūsų manymu, šie skirtumai aiškintini skirtingu abiejų grupių tiriamųjų darbo stažu ir profesiniu statusu. Gana daug 1996 metais apklaustų respondentų vadovais tapo reformos metu ir padarė profesinę karjerą būtent reformos dėka. Tuo tarpu mokytojams, turintiems iki penkerių metų darbo stažą, reformos metu vargu ar daug kas galėjo pasikeisti. Tiesa, vis dėlto penktadalis jų pažymėjo savo asmeninės padėties pagerėjimą vykstant reformai.

Išvados

1. Ir 1996 metais, ir 1999 metais atliktų apklausų metu dauguma tiriamųjų apie reformos pradžią atsiliepė kaip apie vidutinišką, paten-

kinamai įvertino esamą švietimo padėtį ir optimistiškai žvelgė į ateitį. Dauguma respondentų manė, jog dabartinė švietimo sistema yra geresnė už tarybinę. Daugumos tiriamųjų nuomone, reforma vyksta labiau „iš viršaus“, negu „iš apačios“, jos tempas vidutinis, o tikslai – platūs. Didesnė dalis tiriamųjų pritarė esamai švietimo reformos krypčiai, o savo dalyvavimą įgyvendinant reformą įvertino kaip vidutinį.

2. Vienintelis išryškėjęs abiejų tyrimų skirtumas tas, kad daugumos 1996 metais apklaustų respondentų manymu, jų asmeninė padėtis reformai vykstant pagerėjo, o 1999 metų tyrimo dalyvių nepasikeitė. Mūsų manymu, tai aiškintina skirtingu abiejų respondentų grupių darbo stažu ir profesiniu statusu. Reforma galėjo paskatinti švietimo vadovų profesinę karjerą, tuo tarpu mokytojams, kurių darbo stažas iki penkerių metų, vargu ar daug kas per reformos metus galėjo pasikeisti.

3. Atlikta pakartotinė nuomonių apklausa parodė, kad per laiką tarp dviejų tyrimų esminės pedagoginės bendruomenės narių nuostatos reformos atžvilgiu nepasikeitė. Rezultatai buvo panašūs, nepaisant to, kad pirmame tyrime dalyvavo švietimo vadovai, o antrame – tik pradedantys

profesinę karjerą mokytojai. Sykiu tai rodo ir naudotos metodikos patikimumą. Tačiau tam, kad būtų galima pasinaudoti sukauptais duomenimis ir toliau stebėti pedagoginėje bendruomenėje vyraujančių nuomonių raidą, būtina planuoti ir periodiškai atlikti analogiškus tyrimus.

LITERATŪRA

1. Želvys R. Lietuvos švietimo vadovų požiūris į vykstančią švietimo reformą // *Pedagogika*. 1998, 37, p. 15–21.

2. Želvys R. Švietimo vadyba ir kaita. Vilnius: Garnelis, 1999. 290 p.

3. Bishop R., Mulford W. Empowerment in Four Primary Schools: They don't Really Care // *International Journal of Educational Reform*. 1996, 5(2), p. 193–204.

DEVELOPMENT OF ATTITUDES OF MEMBERS OF LITHUANIAN EDUCATIONAL COMMUNITY TOWARDS EDUCATIONAL REFORM

Rimantas Želvys

Summary

In 1996 and 1999 two opinion surveys were conducted in order to find out what were the attitudes of members of Lithuanian educational community towards the ongoing educational reform. Educational leaders of different levels in 1996 and beginning teachers in 1999 were interviewed by using the same questions of the opinion questionnaire. The aim of the article is to compare the data acquired during both surveys. Results revealed similarity of outlooks expressed by respondents who were interviewed during both surveys. Majority of the interviewed members of Lithuanian educational community think that the start of educational reform was medium in the degree to which it was successful; they evaluate the present situation in education as satisfactory and express optimistic outlook towards the future. Majority of investigatives consider the present educational system better than the Soviet one. Most of the

respondents support the main direction of the reform and consider their participation as medium in terms of their activity. They think that the present educational reform is more a „top-down“ than a „bottom-up“ one; its pace is medium, and the aims are broad. The only difference between the surveys of 1996 and 1999 was revealed while answering the question about the personal situation. In 1996 most of the respondents indicated that their personal situation has improved, while in 1999 majority of investigatives claimed that it has not changed. We think that it is due to the different experience and status of the two groups: educational leaders managed to gain more from educational reform than the beginning teachers. The findings also indicate the need for further periodical research of attitudes among Lithuanian educators about the ongoing educational reform.

Gauta 2000 11 02

Priimta 2000 11 23